

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ՅՈՎՀԱՆԱՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Յովհաննու վանքը կը գտնուէր Այրարատեան նահանգի Արագածոտն գաւառի Կարբի աւանին մօտ, Քասախ գետի աջ ափին: Եկեղեցին կառուցուած էր յանուն Ս. Կարապետի:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Աւանդութեան համաձայն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ հաստատած է Յովհաննու վանքը, հոն գետեղելով մաս մը Յովհ. Մկրտչի նշխարներէն:

Վաչէ իշխանաց իշխանը քակել տուած է փայտաշէն գաւիթը և նոր մը կառուցանել տուած է քարաշէն, 1217 թուին: — Զաքարիա, Կոնդակ, էջ 12-13:

Ժամատունը շինել տուած է Քուրդ մեծ իշխանը, 1251 թուին: — Կոնդ. էջ 14:

Յաջորդ դարերուն քանիցս նորոգութեանց ենթարկուած է, բայց վերջին ժամանակներուն լքուած կը մնայ և կը կործանի հայկական ճարտարապետութեան յատկանշական մէկ կառուցուածքը համարուող այդ վանքը: — Մեսրոպ արք. Տէր Մովսէսեան, Հայկ. երեք Մեծ Վանքեր, Երուսաղէմ, 1938, էջ 2:

Վանահայրերու ցուցակ մը, կազմուած Զաքարիա սարկաւազի և անոր հետեւողութեամբ ուրիշներու կողմէ, կը ներկայանայ շատ պակասաւոր, տեղեկութեանց չգոյութեան պատճառաւ: Ծանօթ առաջ նորոգներու թիւը կը հասնի երեք տասնեակի. այսպէս,

1. — Սիւղոս, կարգուած Մեծն Տըր-դատի կողմէ: Իր անունով վանքը երբեմն կոչուած է նաև Սիւղի վանք. — Կոնդ. էջ 7, 29:

2. — Ղազար Փարպեցի, Ե. դարու վերջերը. — Կոնդ. էջ 7, 29:

3. — Յովնանէս, Ղազարի աշակերտը և յաջորդը. — Կոնդ. էջ 7, 29:

4. — Ա. Ա. ուղի այլույ, 2. դարու սկիզբը, դպրապետ և նստար Մուշէ կաթողիկոսի (526-34). — Կոնդ. էջ 5:

5. — Աոն Դունացի, 574, որ Ս. Կարապետի փայտէ տանիքը նորոգել տուած է քարով. — Կոնդ. էջ 6, 29:

6. — Բաբելաս Վանաց երեց, Է. դարու սկիզբը հիւրասիրած է Պարտաւի Մովսէս եպիսկոպոսը. — Գիրք Թղթոց, էջ 151:

7. — Յովնանէս, Ը. դարու սկիզբը հիւրընկալած է Վահան Գողթնացին. — Կոնդ. էջ 29:

8. — Միսիքար, 1033 թուին կ'ընդունի Մարմաշէնի վանահայր Երեմիան, և այս վերջինի աշակերտ Սոսթենէսի հետ կ'որոշեն երկու վանքերու թեմական սահմանները. — Կոնդ. էջ 10, 29:

9. — Խաչիկ, 1171. — Կոնդ. էջ 30:

10. — Մկրտիչ եպիսկոպոս, 1243 յիշուած Կոստանդին կաթողիկոսի արձանագրութեան մէջ և նոյնէն ղրկուած շրջաբերականը ստորագրողներու կարգին. — Կոնդ. էջ 17, 30: Այրարատ, էջ 169-70:

11. — Համազասպ եպս. Մամիկոնեան, 1279-1300. յիշուած արձանագրութեանց մէջ. — Կոնդ. էջ 19, 20, 26, 27, 30: Իր վանահայրութեան շրջանին, նոյն վանքին մէջ, իրեն համար օրինակել տուած է Սոկրատայ եկեղեցական պատմութիւնը. — Կար. Թ. 1640: Հրատ. Մ. Վ. Տ. Մովսէսեան, էջ Ի:

12. — Վասիլ, 1311. — Կոնդ. էջ 30: Այրարատ, էջ 175:

13. — Ներսէս, 1318, ազգական Համազասպի: Ըստ Զաքարիա պատմիչի շատ մը գիրքեր օրինակել տուած է, որոնք իր ժամանակ, Ժէ. դարու կիսուն, կը մնային վանքին մէջ. — Կոնդ. էջ 30:

14. — Աբրահամ, 1352. — Անդ:

15. — Կարապետ եպիսկոպոս, 1441, մասնակցած է էջմիածնի ժողովին. — Կոնդ. էջ 30-31: Թ. Մեծ. Յիշատակարանը, էջ 52:

16. — Գաբրիէլ Վաղարշապատեցի, 1443-1462, ըստ Զաքարիայի գրագիր էր սա, և օրինակած է բազմաթիւ գիրքեր, Յայամաւորք, Ծաշոց, Գանձարան և Շարակնոց. — Կոնդ. էջ 31:

17. — Գրիգոր եպս. Բջնեցի, 1477. — Անդ:

18. — Խաչատուր Քասաղեցի:

19. — Նահապետ Նգացի:

20. — Միսիքիլ:

21. — Գրիգոր վրդ. Կարբեցի, 1570 — 84. — Կոնդ. էջ 31-2:

22. — Մասքեոս արքեպիսկոպոս, 1593, որդի Ոնոփրիոսի. — Կոնդ. էջ 32: Այրաբատ, էջ 172:

23. — Ղուկաս Յովհաննավանեցի, 1599. — Անդ:

24. — Յովսափ Սեբեանց, Յովհաննավանեցի, 1616:

25. — Յովհաննէս Կարբեցի, Գալլ, 1629. հմուտ տոմարական արուեստի: Իր ժամանակ Ջալալիները Աբդուռահման Մուսալիմի գլխաւորութեամբ եկած և կողոպտած են վանքը, ի միջի այլոց պատուական զբքերը. — Առ. Դաւր. էջ 81: Կոնդ. էջ 7, 32:

26. — Ղուկաս վրդ. Գառնեցի, 1629 — 34, իբրև գիտուն և հանճարեղ անձ, վանահայր և ուսուցիչ կարգուած է Մովսէս Տաթեւացի կաթողիկոսէն, որ Յովհաննէս քի մէջ դպրոց կը հաստատէ և բոլոր ծախքերը ինքը կը հոգայ: Աշակերտները կը սորվին եկեղեցական և իմաստասիրական ուսումներ: Անոնցմէ շատեր հետագային կ'ըլլան պիտանի եկեղեցականներ. — Առ. Դաւր. էջ 307: Ակինեան, Մովսէս կթղ., էջ 206-8, 219:

Այս դպրատունը տասնեակ մը տարիներ կը մնայ Յովհաննավանքի մէջ, ապա Փիլիպպոս կաթողիկոս կը փոխադրէ զայն Էջմիածին. — Առ. Դաւր. էջ 325:

27. — Յովհաննէս Եպս. Թմոսեց, Կարբեցի, զիւամարտ, 1634-5. — Կոնդ. էջ 32, և Պատմ. Ա., գլխ. ԽԴ.:

28. — Առաքել վրդ. Դաւրիթեցի, Պատմագիր, 1636. — Յ. եպս. Շահխաթունեանց, Ստորագրութիւն, Բ. էջ 114:

29. — Զափարիա վրդ. Վաղարշապատեցի, 1637-մ. 1659 Յլս. 10: Սա վերստին նորոգած է վանքն ու եկեղեցին (Առ. Դաւր. էջ 348-9): Ժողոված է շատ զիրքեր, և ունեցած է բազմաթիւ աշակերտներ, որոնց մէջ իր համանուն պատմիչ Զաքարիա սարկաւազ: Իր օրով վանքը ունէր 60 միաբան. — Կոնդ. էջ 33-6, և 21-2:

30. — Յովհաննէս վրդ. Կարբեցի, Պարոնէս, 1659-մ. 1679. — Դաւիթ մը չինել տուած է տապանատան վրայ. — Կոնդ. էջ 36:

Իր մահուան տարին, 1679ին, Յունիս

4ին, տեղի կ'ունենայ երեւանի մեծ երկրաշարժը, որ մարդկային անհամար կոլուստներ կը պատճառէ և կը կործանէ անթիւ շէնքեր, որոնց կարգին Յովհաննավանքի եկեղեցին ալ կը խախտի. — Զաք. Պատմ. Բ. էջ 104:

31. — Սարգիս վրդ. Կարբեցի, 1679-93, աշակերտ Յովհ. Կարբեցիի: Իր օրով (1686) Յովհաննավանք կ'այցելէ երեմիա Չէլէպի իր որդիին Մաղաքիայի հետ, որ հոն Աստուածաշունչ մը կը ծաղկէ. — Այրաբատ, էջ 174: Եր. Չէլէպի, Օրագրութիւն, Երուսաղէմ, 1939, էջ 47:

Իր ժամանակ է որ Զաքարիա սարկաւազ, իր վաթսուներեայ հասակին, կը գրէ Կոնգակը կամ Պատմութիւնը Յովհաննավանքի, ուր ապրած էր մօտ կէս դար (1640-87). — Կոնդ. էջ 2, 37, 45-6:

32. — Գրիգոր վարդապետ, 1708. — Այրաբատ, էջ 174:

33. — Յակոբ վարդապետ, 1734. — Նորոգել կու տայ մեծ տաճարին հիւսիսակողմը գտնուող խորանը, և կը հրաւիրէ Աբրահամ Բ. Սոշաբեցի կաթողիկոսը որպէսզի օծէ նորակերտ սեղանը. — Պատմագրութիւն, Աբր. կթղ. Կրետացի, Վաղարշապատ, 1870 էջ 3:

Իսկ երկու տարի վերջ, Ս. Կարապետի վերաշինութեան պահուն, հոն կը գտնուէր Աբրահամ Գ. Կրետացի կաթողիկոսը. — Տես իր Պատգմագրութիւնը, էջ 80:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Այրաբատեան նախնգի կարեւոր վանքերէն մին եղած է Յովհաննավանքը, ուր գտնուած են գիտնական վարդապետներ եւ մշակութային գործիչներ, մասնաւորաբար Ժէ. դարուն: Մեղի մատչելի եղող աղբիւրները թոյլ կու տան թերի մէկ պատկերը միայն ներկայացնել Յովհաննավանքի զբաղմունքները:

Ա. — Գարրիէլ Արեղայ, վերս յիշուած վանահայրն է հաւանաբար. օրինակած է Սալմուսարան մը 1462ին. — Սարգ. Թ. 37:

Բ. — Գրիգոր Եպս. Բջնեցի, 1477ին հոս օրինակած է Մաւոնց մը. — Կար. Թ. 977:

Գ. — Ստեփանոս Քահանայ, Գրիչ, 1631ին օրինակած է Ժողովածու մը, Մարտիրոս Զահրէկալի մասնակցութեամբ. —

Ադոնց, Արուեստ Դիոնիսեայ Քերականի, Պետրոգրադ, 1915 էջ XIII, Ակինեան, Մովսէս կթղ. էջ 208, Կար. թ. 2329:

Դ. — Մարտիրոս Ջանընկալ, Գրիչ, 1631ին Ստեփանոս քահանայի օրինակած ժողովածուն սրբագրած է և եօթ տետր դրած՝ գրքին վերջը. — Մովսէս կթղ. էջ 208, Կար. թ. 2329:

Ե. — Մարտիրոս Ընթերցող, վերոյիշեալ ժողովածուն թուղթը կոկած է 1631ին. — Մովսէս կթղ. էջ 208:

Ձ. — Սիմէոն Սարկաւագ, Ծաղկող, 1631ին ծաղկած է վերոյիշեալ ժողովածուն. — Մովսէս կթղ. էջ 208:

Է. — Յովհաննէս Աթղ. Զուգայեցի, 1667ին օրինակած է քաղուածոյ Աւեստան մը. — Տաշ. թ. 558:

Ը. — Զաքարիա Սարկաւագ, Գրիչ եւ Հեղինակ, 1670-99, որդի Մկրտիչ նօտարի եւ Խանաղայի: Իր աշխատութիւններէն յայտնի են.

1. — Ճառոց, զոր նորոգած է 1670ին. — Այրարատ, էջ 177:

2. — Մեկն. Գործոց Առաքելոց, Մատթէոս վարդապետի, օրինակած է 1674ին. Կար. թ. 1345:

3. — Պատմ. Վարդանանց, Եղիշէի. կից նախորդին. — Կար. թ. 1345:

4. — Պատմ. Նկեղեցւոյ, Սոկրատայ, օրինակուած Ժ. Գարուն, նորոգման աշխատած է 1676ին. — Կար. թ. 1640, Հրատ. Մ. Վ. Տէր Մովսէսեան, էջ ԻԱ:

5. — Պատմագրութիւն, ինքնագիր, 1699ին, իւր շարունակութիւն Առաքել Դաւրիթեցիի, երեք հատոր: Առաջին երկու հատորները իր ձեռքով գրուած. — Կար. թ. 1706: Տպ. Վաղարշապատ, 1870: Իսկ Դ. հատորը, որ Յովհաննիսի Կոնդակը կամ Պատմութիւնն է, շարագրուած պիտի ըլլայ 1687էն առաջ:

Թ. — Աթանաս Գրիչ, 1676ին, Սոկրատայ Պատմութեան վերստին նորոգման առթիւ գրած է յիշատակարան մը. — Հրատ. Մ. Վ. Տէր Մովսէսեան, էջ ԻԱ:

Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՍԻՒՆԵՐԸ

V.

Արդարեւ անցքը բնական է, և զիւրին՝ փոխանցումը որ առաջնորդեց Ֆակէն մտածողներէն մտածումներուն: Կալուած չէր փոխէր ան, այլ՝ տեսակէտը կը փոխուէր: Ձգտած էր նկատելու, այսինչ մարդուն, յետոյ այնինչ, յետոյ տակաւին այն միւսին մէջ, գաղափարներու խաղը, անոնց առնչուածութիւնները և մասնաւոր կերպարանքը զոր կ'առնէին ազուցուած գտնուելով միակ և սահմանեալ որոշ կերպով մը. հրապուրուած է ան այժմ նոյն հարցերուն ուսումնասիրութեամբ, և միշտ գաղափարներն են որ զինք հմայած են: Բայց անոնց կը նայի ուրիշ անկիւնէ. կ'անջատէ զանոնք անոնցմէ որ զանոնք արտադրեցին, կամ, որ անոնց տուին իրենց վերջին ձեւը, զանոնք նկատելու համար զատ, իրենք իրենց մէջ, իրենց պարունակութեան և իրենց արժէքին մէջ, նաեւ իրենց անդրադարձումներուն մէջ՝ մարդոց կեանքին վրայ, անոնց բարոյականին, քաղաքականութեան, ընկերային հաստատութեանց վրայ:

Իր առարկայով, Ֆակէի քննադատութեան այս կերպարանքը մեզ նուազ կը հետաքրքրէ հոս քան նախընթացները: Ուրովհետեւ իր քննադատութիւնը, այժմ կապ չունի գրականութեան հետ, գէթ ուղղակի: Ըսին, իրաւունքով անտարակոյս, որ տեւական և ընդհանուր շահեկանութեամբ ամէն երկ կը պատկանի, իրաւունքով, գրականութեան: Կարելի պիտի ըլլար նոյնպէս պաշտպանել, թերեւս, որ անշահախնդիր հետախուզութիւնը, կատարուած՝ ճշմարտութիւնը գտնելու գիտումով, ընդհանուր գաղափարներու կալուածին մէջ, կը վերաբերի քննադատութեան: Բայց իմանալ այսպէս քննադատութիւն բառին իմաստը, կը նշանակէ անոր տալ շատ մեծ ընդլայնում և վտանգել, տեսնել անբեւեութեամբ: